

RIKSADVOKATEN

Justis- og beredskapsdepartementet, Lovavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Deres referanse:

23/259

Vår referanse:

23/93 - 2 / EKY001

Dato:

10.05.2023

Høring – NOU 2022: 21 – Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten

1 Innledning

Det vises til ovennevnte høring. Etter avtale med lovrådgiver Benedikte Strøm er riksadvokatens frist for høringsuttalelse utsatt til 28. april. En beklager fristoversittelsen.

Statsadvokatembetene er egne høringsinstanser. Det foreligger felles hørings svar fra statsadvokatene i Hordaland, Sogn og Fjordane, Rogaland og Møre og Romsdal og fra statsadvokatene i Vestfold, Telemark, Buskerud, Hedmark og Oppland og Agder, samt separate høringsuttalelser fra henholdsvis Nordland, Oslo og Trøndelag statsadvokatembeter.

Straffelovrådets utredning fremstår etter riksadvokatens syn i utgangspunktet både grundig og veloverveid. Også selve lovutkastet synes gjennomarbeidet og med god struktur.

Riksadvokaten begrenser seg i det følgende til å kommentere det en oppfatter at er noen av utredningens hovedspørsmål.

2 Seksuell omgang uten samtykke

Riksadvokaten er enig med rådet i at det er en mangel ved gjeldende § 291 i straffeloven at bestemmelsen ikke omfatter alle tilfeller der den som utsettes for seksuell omgang gir uttrykk for at han eller hun ikke ønsker å delta. Det bør således skje en utvidelse av området for det straffbare, som ivaretar dette.

For så vidt gjelder valg av modell – «nei betyr nei» eller «bare ja betyr ja» –, argumenterer rådet etter riksadvokatens syn overbevisende for at straff etter den strengeste bestemmelsen om seksuallovbrudd bør reserveres tilfeller der fornærmede gir uttrykk for den manglende viljen i ord eller handling. Tungtveiende grunner taler for dette, ikke minst at et krav om

uttrykkelig samtykke i prinsippet vil kunne medføre at bestemmelsen kan komme til å ramme tilfeller av reelt frivillig seksuell omgang.

Riksadvokatens er også enig i at straffansvar for grovt uaktsom voldtekt bør videreføres, jf. utkastet § 296.

3 Seksuell utnyttelse

Det er etter riksadvokatens syn krevende å regulere utnyttelsessituasjonene. På den ene siden er det vanskelig å angi hva man sikter til med utnyttelse på en presis, men samtidig dekkende måte. Hva som skal regnes som utnyttelse er situasjonsbetinget og vil kunne bero på en sammensatt vurdering, noe som kan tilsi at rettsanvenderen gis en viss skjønnsmargin for å fange opp de situasjonene hvor straff er berettiget. På den annen side bør lovteksten, for å ivareta lovskravet, gi tydelig anvisning på hva som særpreger de handlingene som faller innenfor det straffbare, dvs. hva det er som er problemet med de handlingene som lovgiver ønsker å ramme. Dette er viktig både for å unngå at den enkelte rettsanvenderens egne vurderinger blir utslagsgivende for hvilke situasjoner som rammes av straffebudet og for å forklare borgerne hva det er som gjør handlingen uakseptabel.

Det som særpreger utnyttelsessituasjonene er etter riksadvokatens syn at den ene part hensynsløst utnytter at den andre partens evne til selvbestemmelse er redusert, enten pga. omstendigheter ved situasjonen, den innbyrdes relasjonen mellom partene, forhold hos partene selv eller en kombinasjon av slike faktorer.

Etter riksadvokatens syn gjenspeiler rådets forslag om et nytt generelt vilkår om at fornærmede må ha «vesentlig nedsatte forutsetninger for å motsette seg handlingen», (jf. utkastet § 293) den bærende begrunnelse for å kriminalisere de situasjonene hvor utnyttelse er en dekkende karakteristikk. En er innforstått med at et slikt vilkår kan være krevende å operasjonalisere, men samtidig gir det en klar innramming og retning for hvordan rettsanvenderen kan begrunne at det foreligger straffbar seksuell utnyttelse. Et slikt vilkår er ikke til hinder for at ulike momenter som kan påvirke graden av fri selvbestemmelse inngår i vurderingen.

Når det gjelder forslaget om å utvide straffansvaret til også å omfatte utnyttelse av noens ruspåvirkning, jf. utkastet § 293 første ledd bokstav c, vil riksadvokaten bemerke at en ikke er uenig i at det i prinsippet bør være straffbart å skaffe seg seksuell omgang ved hensynsløst eller kynisk å utnytte noens vesentlig svekkede motstandsevne på grunn av ruspåvirkning. Utfordringen ligger i å hindre at straffansvaret rekker for langt, samt å sikre at straffbarhetsvilkårene er praktisk anvendelige i lys av det som typisk vil være bevissituasjonen for den typen handlinger det er tale om.

Som rådet påpeker i utredningen er redusert evne til kritisk refleksjon og selvkontroll og økt impulsivitet for mange en ønsket virkning av selvforskyldt rus. Det er også en kjensgjerning at seksuell omgang mellom sterkt berusede personer er alminnelig, og som et klart utgangspunkt

er det ikke noe klanderverdig eller straffverdig ved dette. På denne bakgrunn er riksadvokaten under enhver omstendighet enig med rådet, når det på side 171 i utredningen uttales (uthevet her):

«Bestemmelsen må være tydelig på at det ikke er forbudt å ha seksuell omgang med personer som er sterkt beruset. Det er de klart straffverdige tilfellene av utnyttelse av noens særlig sårbare situasjon på grunn av ruspåvirkning, hvor fornærmede bare i liten grad kan sies å delta frivillig, som bør rammes.»

I tillegg til en klar ordlyd som signaliserer at terskelen for å bli dømt for seksuell utnyttelse av ruspåvirkning skal være høy, bør det gis føringer i forarbeidene om hvilke tilfeller bestemmelsen tar sikte på å ramme.

4 Seksuallovbrudd mot barn

Riksadvokaten har ikke noe sterkt syn på spørsmålet om den *seksuelle lavalder* bør senkes til 15 år. En konstaterer at den seksuelle lavalderen i Sverige og Danmark er 15 år og at en rekke andre lovbestemmelser om barns selvbestemmelsesrett opererer med 15 år som grense. Utvalget er inne på flere andre sentrale hensyn som kan tale for en senkning av lavalderen, men peker også på mothensyn.

Det sentrale er at alle barn sikres et tilstrekkelig strafferettslig vern mot seksuell utnyttelse. Rådet peker på at barn de senere år har fått et styrket vern, og at dette vernet vil styrkes ytterligere gjennom de øvrige forslagene fra rådet, herunder særlig den foreslåtte bestemmelsen i § 294 om *seksuell omgang uten samtykke* og § 307 om *seksuell utnyttelse av barn under 18 år i en særlig sårbar situasjon*. Riksadvokaten antar i likhet med rådet at begge bestemmelsene rådet viser til vil kunne bli viktige for å ivareta barns beskyttelsesbehov. En må imidlertid være oppmerksom på at bestemmelsene kun gjelder handlinger som svarer til seksuell omgang. Vern mot *andre seksuelle krenkelser av barn* – herunder krenkelser via digitale plattformer, jf. nedenfor – må dermed fanges opp av de øvrige bestemmelsene.

Riksadvokaten gir ellers sin tilslutning til forslaget til bestemmelse om *seksuell utnyttelse av barn under 18 år i en særlig sårbar situasjon* (utkastet § 307), herunder til at vilkåret «livssituasjon» i gjeldende § 295 første ledd bokstav c endres til «situasjon». En er dessuten – ut fra de samme betraktningen som nevnt i punkt 3 – enig i at det bør oppstilles et vilkår om at barnet har «vesentlig nedsatte forutsetninger for å motsette seg handlingene». Det bør gjøres klart i forarbeidene at vurderingen av om dette vilkåret er oppfylt vil være relativt blant annet til barnets alder og utvikling. Det bør videre sies noe i forarbeidene om forholdet mellom utkastet § 307 og § 293, herunder hvorledes eventuelle konkurransespørsmål skal løses.

Seksuelle overgrep mot barn som begås via *digitale plattformer* reiser særlige spørsmål. Rådet peker selv på at «seksuallovbrudd mot barn i økende grad begås på internett» og uttaler videre blant annet (uthevet her):

«[D]et kan reises spørsmål om straffeloven § 306 [avtale om møte for å begå seksuelt overgrep] og vilkåret om at det må være avtalt et fysisk møte, i tilstrekkelig grad er tilpasset dagens situasjon med økende antall overgrep på internett. Om bestemmelsen er godt nok tilpasset digitale krenkelser, er et spørsmål som gjelder flere bestemmelser i straffeloven kapittel 26, og som rådet ikke har hatt anledning til å vurdere alle sider av i denne utredningen.»

Etter riksadvokatens syn ville det være klart ønskelig at spørsmål knyttet til seksuelle overgrep mot barn via digitale plattformer ble utredet med større bredde.

5 Særlig om minstestraff og normalstraffenivåer

Riksadvokaten slutter seg til rådets forslag om ikke å videreføre straffeloven §§ 292 og 300 om minstestraff og kan også langt på vei gi tilslutning til rådets begrunnelse for forslaget. Sentralt er risikoen for at straffen vil slå urimelig hardt ut i enkelttilfeller samt faren for ubalanse i straffenivået mellom tilgrensende bestemmelser. På samme måte kan riksadvokaten også i det vesentlige slutte seg til straffelovrådets anbefaling om ikke å gi detaljerte anvisninger i forarbeidene om straffenivået. De føringer som tidligere er gitt har ført til en til dels betydelig skjerping av straffenivået på seksuallovbruddsområdet, og generelt synes straffenivået nå å være på et akseptabelt nivå. Gitt denne situasjonen fremstår det fornuftig å overlate videre nyansering av straffenivået for ulike overtredelser til domstolene, slik rådet tar til orde for.

Torunn Salomonsen Holmberg
ass. riksadvokat

Esben Kyhring
førstestatsadvokat

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur